

Pertti Joenniemi

RAUHANTUTKIMUS: TUTKIMUSSUUNNASTA TIETEEKSI?

Rauhantutkimukseen perehtyminen antaa tästä tutkimusalasta usein varsin hajanaisen vaikutelman. Lähestymistavat ovat moninaisia ja mukana on lähtökohdiltaan toisistaan varsin selvästi poikkeavia tutkijoita ja tutkimuslaitoksia. Jotkut noudattavat puhtaaksiviljellyn behavioralismin ja empirismin suuntauksia, jotkut samaistuvat gandhilaisen väkivallattoman vastarinnan tutkimuksen perinteeseen ja mukana on myös polemologeja sekä marxilaiselta pohjalta lähteviä tutkijoita. Varsin helposti syntyy käsitys, jonka mukaan rauhantutkimuksen perustana ei ole riittävän selkeätä tieteenkäsitystä eikä tutkimussuunnalla omaa selväpiirteistä tieteellistä pohjaa.

Näin huonosti eivät asiat kuitenkaan ole. Peruspyrkimyksenä on tehdä rau-

hasta yhteiskunnallinen todellisuus ja tässä pyrkimyksessään rauhantutkimus joutuu väistämättömästi poikkeamaan monista niistä tieteenkäsityksistä, joiden puitteissa pysyvällä rauhantilalla ei ole sijaa eikä se kuulu realisoitavissa olevien asioiden piiriin. Esimerkiksi kansainvälisessä politiikassa edelleen hallitsevan voimapolitiikan — tai sitä edeltäneen legalistisen — koulukunnan katso-
musten mukaan sodat ja väkivalta ovat johdonmukainen seuraus valtioiden vastakkaisista valtopyrkimyksistä ja rauha pysyvänä olotilana siten likipitään saavuttamattomissa oleva ihanne, aatemaailman ideaali. Voimapoliittisen koulukunnan näkemysten mukaan pysyvä rauhantila ei ole täysin reaalimaailman ulkopuolella, vaan se voidaan toteuttaa pitkälle menevän yhdentymisen kautta saavutettaessa maailmanvaltion aste. Koulukunnan opit eivät kuitenkaan kerro miten tällainen yhdentyminen on mahdollista kun koko ajatussuunnan perustana on ajatus valtioiden vastakkaisista ja usein sovittamattomista etupyrkimyksistä. Rauhaa ei täysin rajata todellisuuden ulkopuolelle — ydinaseiden aikakaudella koulukunnan opit johtaisivat varsin lohduttomiin johtopäätöksiin — mutta paremman tulevaisuuden toivo puristetaan kuitenkin mahdollisimman vähiin, jotta koulukunnan suosimille »kylmille tosiasioille» jäisi enemmän sovellutusalaa.

Pyrkinessään tekemään rauhantilan pysyväksi, yhteiskuntapolitiikassa realisoitavaksi arvoksi rauhantutkimus joutuu myös tieteenkäsityksen tasolla ristiriitaan voimapoliittisen koulukunnan näkemysten kanssa. Tämä koulukunta on yleensä Euroopan 1700- ja 1800-luvun historiaan nojautuen pyrkinyt etsimään ja löytämään valtioiden käyttäytymisestä sellaisia lainalaisuuksia, joiden avulla myös nykyistä kansainvälistä politiikkaa voidaan selittää ja hallita. Havaitut säännönmukaisuudet liittyvät milloin ihmisluonteeseen, milloin taas poliittisiin ja taloudellisiin etupyrkimyksiin. Voimapoliittisen koulukunnan käsitysten mukaan viisaan ulkopolitiikan tulee perustua näiden säännönmukaisuuksien taitamiseen ja tuntemiseen — eikä idealisoimiseen ja sellaisten asioiden tavoittelemiseen, joiden saavuttamisen valtioiden välisten suhteiden »perusolemus» tekee mahdottomaksi. Kaikessa realismuudessaan koulukunta on varsin ideologinen pyrkinessään rajaamaan todellisuuden ulkopuolelle ihmiskunnalle varsin tärkeitä asioita ja esittäessään objektiivisena tosiasiana ja lainalaisuutena sellaista mikä perustuu empiiriseen tietoon historiallisesti melko erikoislaatu-
sesta tilanteesta.

Rauhantutkimuksen syntyhistoriaan kuuluu, että voimapoliittisen koulukunnan oppien ja menettelytapojen vastapainoksi se asetti paitsi selvän arvosidonnaisuuden, kansainvälisyyden ja poikkitieteellisyyden, myös lähtökohtien moninaisuuden. Myös lähtökohtien ja lähestymistapojen moninaisuus toimi vastapainona voimapoliittisen koulukunnan rajallisuudelle ja raoittuneisuudelle. Tieteenkäsityksen tasolla rauhantutkimus poikkesi kuitenkin varsin ratkaisevasti voimapoliittisista näkemyksistä siinä, että pikemminkin kuin lainalaisuuksien etsimiseen pyrittiin niiden rikkomiseen joidenkin sellaisten arvo-

jen ja asioiden realisoimiseksi, jotka hallitsevien perinteisten tieteenkäsitusten puitteissa eivät olleet realisoitavissa.

Rauhantutkimuksen alkuvaiheisiin liittyy voimakas samaistuminen behavioralistiseen koulukuntaan, mutta vähitellen tästä on päästy ja omaleimaisuus on korostunut. Esimerkiksi negatiivisen ja positiivisen rauhan käsitteet ja erityisesti yhteiskunnan rakenteiden ja rakenteellisen väkivallan käsitteen korostaminen on antanut rauhantutkimukselle selväpiirteisyyttä ja tehnyt siitä poliologiassa ja kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa selvästi erottuvan tutkimussuuntauksen. Kun rauhanteoria on voimapolitiittisen koulukunnan oppien pohjalta edennyt lähinnä integraatioteorian suuntaan (Etzioni) tai näkemyksiksi turvallisuusyhteisöstä rauhan takeena (Deutsch), on rauhantutkimuksen piirissä päästy varsinkin rakenteellisen väkivallan käsitteen avulla huomattavasti monipuolisempaan ja osin myös syvällisempään tarkasteluun ja teoriakehittelyyn.

Tutkimussuuntana myös rauhantutkimuksen tehtävänä on pyrkiä kehittämään uutta teoriaa ja edistämään tiedettä. Kriittinen suhtautuminen olemassa olevaan teoriaan ja pyrkimys avoimeen, tutkimuspremissit paljastavaan työkentelyyn onkin selvästi johtanut tuloksiin. Edistysaskeleet eivät kuitenkaan rajoitu pelkkään teoriaan tai uuden empiirisen tiedon keräämiseen, vaan kokonaisuuteen liittyy selvästi ja oleellisesti myös keskustelu erilaisista tutkimukseen ja yhteiskuntapolitiikkaan liittyvistä arvoista. Tämä kolminaisuus — johon suuntaan yhteiskuntatieteet yleensä ovat kulkemassa — on ollut selvästi havaittavissa erityisesti rauhantutkimuksen piirissä.

Rauhantutkimuksen tieteellisyydestä onkin joskus oltu huolissaan siitä syystä, että ei hyväksytä sitä avointa arvosidonnaisuutta, joka rauhantutkimukseen sisältyy. Tällaista kritiikkiä tapaa silloin tällöin vieläkin, joskin se on huomattavasti hiljentynyt sitten 1960-luvun. Yhdysvalloissa toimiva professori Walter Isardin johtama Peace Research Society katsoi aikanaan aiheelliseksi muuttaa nimensä Peace Science Societyksi tehdäkseen selvän pesäeron liian arvosidonnaiseksi katsottuun tutkimukseen. Perusteena oli juuri protesti erityisesti pohjoismaissa harjoitettavan rauhantutkimuksen avointa arvosidonnaisuutta vastaan.

Sosialistisissa maissa läntistä rauhantutkimusta taas on tarkasteltu lähinnä sosiaalisena ja poliittisena liikkeenä. Rauhantutkimuksen ei katsota kaikilta osin täyttävän niitä tieteellisen selittämisen kriteerejä, joita sosialistisissa maissa tieteelle asetetaan. Mitään voimakkaan kielteistä asennoitumista tähän ei kuitenkaan sisälly ja itse asiassa rauhantutkimusta kohtaan on sosialistisissa maissa tunnettu huomattavaa mielenkiintoa ja ilmaistu usein tuki niille arvopäämäärille, joita rauhantutkimus parhaimmillaan edustaa. Sosialistisissa maissa suoritettavan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen näkökulmasta rauhantutkimus on liian moni-ilmeistä ollakseen kaikilta osin tieteellistä. Marxilaisuuteen ei sisälly mitään yhtenäistä ja selvärajaista teoriaa sodasta ja rauhasta, mutta

monet lähtökohdat ovat kuitenkin sellaisia, että ne tarjoavat varsin hyvät lähtökohdat rauhanproblematiikan erittelylle ja sellaiselle yhteiskuntapolitiikalle, joka on rauhaa edistävää. Niinpä sosialistisilla mailla on monipuolinen ja varsin hyvin kehittynyt teoria suhtautumisesta kapitalistisiin maihin — rauhanomaisen rinnakkaiselon teoria. Kapitalistisilla mailla taas ei ole vastaavaa erityisesti sosialistisia maita koskevaa ulkopoliittikan teoriaa — ei ainakaan rauhanomaisten suhteiden periaatteeseen nojaavaa teoriaa. Rauha ei marxilaisessa teoriassa ole itseisarvo, vaan sodan ja rauhan kysymyksiin suhtaudutaan melko pragmaattisesti. Klassikoille Clausewitz oli huomattava inspiraation lähde mistä osittain selittyy, että sosialistisissa maissa sekä asevarustelu että rauhanpolitiikka nivoutuvat melko kitkattomasti saman teoriakokonaisuuden puitteisiin. Marxilaisessa katsomuksessa väkivallan yhteiskunnallisten juurien katsotaan selittyvän kapitalistisesta tuotantosuhteesta ja siitä nousevista luokkavastakohtaisuuksista. Teorian marxilainen teoria on selvästi kehittyneempi kuin useimmat ns. porvarilliset rauhanteoriat, joissa väkivallan alkusyitä ja rauhaa koskevat katsomukset ovat usein niin yleisellä tasolla, että niihin nojautuen yhteiskuntapolitiikasta ei juuri voi muodostua rauhanpolitiikkaa. Yhteiskuntapolitiikan päämääränä rauha saattaa olla korkealle arvostettu. Käsitteenä se on kuitenkin niin yleinen ja vaikeasti operationalisoitavissa, että sen yhteiskunnallinen konkretisoiminen tuottaa vaikeuksia.

Sosialistisissa maissa vallitsevan tieteenkäsityksen ja rauhantutkimukselle ominaisen tieteenkäsityksen eroja voi valottaa ottamalla lähtökohdaksi vaikkapa teoria rauhanomaisesta rinnakkaiselosta. Tätä teoriaa voidaan luonnehtia eräänlaiseksi keskitason rauhanteoriaksi — jos minimaalisella rauhanteorialla tarkoitetaan voimapolitiikan teoriaa, kauhun tasapainoa sodattomuuden takeena jne., ja maksimaalisella rauhanteorialla taas luokatonta yhteiskuntaa ja sosialististen maiden välillä noudatettavan politiikan periaatteita. Rauhanomaisen rinnakkaiselon teoria koskee kapitalististen ja sosialististen valtioiden välisiä suhteita ja pyrkii perustelemaan miksi rauhanomaiset suhteet kapitalististen maiden kanssa ovat mahdollisia vaikka kapitalismiin sisältyykin rakenteellisesti sellaista väkivaltaa, joka saattaa tietystä tilanteesta muuttua jopa fasismiksi ja avoimeksi ulkoiseksi aggressiivisuudeksi. Käytännön politiikan ohjenuorana tämä teoria on varsin uskalias, sillä ei ole kulunut kovinkaan monta vuosikymmentä siitä kun tilanne joissakin kapitalistisissa maissa kehittyi tähän suuntaan.

Rauhantutkimuksen näkökulmasta on mahdollista osoittaa rauhanomaisen rinnakkaiselon teoriassa sellaisia osia, jotka ovat enemmän käytännön tarpeiden sanelemia kuin johdannaisia teoriasta. Tärkeintä kuitenkin on, että rauhanpoliittisesti teoria asettaa varsin selkeät rajat ja rajoitukset sosialististen ja kapitalististen maiden välisten rauhanomaisten suhteiden kehitykselle. Teorian mukaan esimerkiksi yhteistyö sosialististen ja kapitalististen maiden välillä on mahdollista — jopa toivottavaa — mutta todella luottamuksellisiksi nämä suh-

teet eivät kuitenkaan voi kehittyä. Niitä leimaa tietty antagonismi joka on määritelty siten, että puhutaan kapitalismin ja sosialismin välisen taistelun siirtämisestä pois muille aloille: poliittiselle, taloudelliselle ja ideologiselle. Sosialistisissa maissa vallitsevan tieteenkäsityksen mukaan idän ja lännen välille ei ole mahdollista rakentaa todella syvällistä rauhajärjestelmää vaan teoria rauhanomaisesta rinnakkaiselosta on ainoastaan keskitason rauhanteoria.

Maksimaaliseen rauhanpolitiikkaan idän ja lännen välillä päästään ainoastaan siten, että yhteiskuntajärjestelmä kapitalistisissa maissa muuttuu. Teoria nojautuu siten yhteiskuntajärjestelmien välisten erojen varaan, kun taas rauhantutkimuksen piirissä on syytä pitää mielessä, että kapitalististen ja sosialististen maiden välillä on silttenkin ehkä enemmän samankaltaisuutta kuin eroja. Arvojärjestelminä niissä on paljon samankaltaisuutta, joskin sosialismi pyrkii jakamaan nämä arvot yhteiskunnassa selvästi kapitalistisesta järjestelmästä poikkeavalla tavalla. Oman tieteenkäsityksensä pohjalta rauhantutkimuksen on periaatteessa mahdotonta hyväksyä sitä lähtökohtaa, että erilaista yhteiskuntajärjestelmää edustavien valtioiden välillä on olemassa selvät rauhan tilan syventämisen tielle asettuvat rajat. Käytännössä näin saattaa olla — ja onkin — mutta tieteellisenä paradigmatana tämä käsitys rajaa todellisuuden ulkopuolelle sellaista mikä joskus tulevaisuudessa saattaa olla hyvinkin realisoitavissa. Marxilaisuus, jonka avoimuutta tieteellisenä järjestelmänä usein korostetaan, asettaa tässä sellaisen rajan, jota rauhantutkimuksen näkökulmasta on vaikea hyväksyä. Rauhan rajaaminen pelkästään sosialismin rakentamiseksi tekee esimerkiksi sosialististen maiden välisten ristiriitojen käsittelyn antagonistisina ristiriitoina mahdottomaksi koska nämä suhteet *a priori* eivät voi olla antagonistisia. Toisaalta myös ihmiskunnan kehityshistoria tulisi tiukkarajaisesti sidotuksi sosialismiin ja nykyisiin vallitseviin yhteiskuntamuotoihin. Rauhan kannalta saattaa periaatteellisesti olla varsin tärkeää, että tällaista sitoutumista ei tapahdu ja että tulevaisuus jää avoimeksi monien mahdollisuuksien tulevaisuudeksi.

Tieteellisen pätevyuden osalta rauhantutkimus ei siten anna aihetta huolestuneisuuteen ja tutkimussuuntanakin sille on riittävästi omaleimaisuutta. Tieteenkäsityksen puolesta rauhantutkimus on ollut ja pysyy osana yhteiskuntatieteitä eikä ole mitään erityistä syytä vaatia, että yksi tutkimussuunta tässä suhteessa erkanisi siitä kokonaisuudesta, jonka oleellinen osa se on. Rauhantutkimuksen ajankohtaiset ongelmat eivät liity niinkään tieteellisyyteen. Kun tämä tutkimussuuntaus on ollut syntymästään saakka selvästi sidoksissa kansainvälisten suhteiden kehitykseen ja eräänlainen vastareaktio perinteisen rauhan ja turvallisuuden liittyvän tutkimuksen kyvyttömyydelle reagoida tärkeiksi koettuihin ongelmiin, on syytä kysyä ovatko nämä lähtökohdat edelleen yhtä relevantteja kuin joskus 1950- ja 1960-luvuilla.

Kansainvälisissä suhteissa on erityisesti idän ja lännen välisissä suhteissa havaittavissa olennainen muutos; siirtyminen kylmän sodan vastakohta-asetel-

mista rauhanomaisen rinnakkaiselon kauteen. Sodat, voimapolitiikka ja asevarustelu ovat edelleen ongelmia, mutta erityisesti Euroopan osalta ne ovat menettäneet kantavuuttaan. Kansainvälistä yhteisöä askarruttavat nykyisin aikaisempaa enemmän erilaiset sosiaaliset ja taloudelliset ongelmat. Tämä näkyy esimerkiksi YK:n työskentelyssä raaka-aineiden ja perushyödykkeiden hintasuhteiden tarkasteluna, väestö- ja elintarvikekonferensseina, merioikeuskonferenssina, jne. Ydinsodasta tunnetun huolen sijaan ovat astuneet köyhyyteen, riistoon ja alikehittyneisyyteen liittyvät ongelmat.

On selvää, että tällaiset muutokset aiheuttavat siirtymiä myös rauhantutkimuksen tutkimuskentässä, kun uudet kysymykset nousevat esiin myös haasteena tutkijoille. Laajat kansainväliset konferenssit ja niiden taustalla toimivat voimat avaavat vaikuttamismahdollisuuksia kysymyksissä, jotka saattavat olla rauhan ja turvallisuuden kannalta vähintäänkin yhtä olennaisia kuin asevarusteluun ja aseidenriisuntaan liittyvät kysymykset.

Ongelmana on, että joiltakin osin uusien ongelmien priorisoiminen ja meneillään oleva siirtyminen saattaa olla liian nopeata ja uusiin tutkimusaiheisiin käydään käsiksi entisten aiheiden kustannuksella malttamatta hyödyntää nykyisen pääosiltaan myönteisen kansainvälisen tilanteen avaamia mahdollisuuksia. Juuri se tutkimustieto ja teoria on vaarassa jäädä syrjään, jota rauhantutkimuksen piirissä on jo kehitetty ja jossa ollaan päästy verrattain vankalle pohjalle. On myös syytä korostaa, että turvallisuuteen liittyvissä kysymyksissä rauhantutkimuksen profiili säilyy kirkkaana, kun taas taloudellisia suhteita, imperialismia, raaka-ainevaroja ja väestökysymyksiä, kolonialismia ym. koskevassa tutkimuksessa joudutaan usein tunkeutumaan jo varsin leveäksi taltatulle polulle ilman, että rauhantutkimukseen liittyvät monet erityispiirteet olisivat tässä yhteydessä erityisen tarpeellisia tai relevantteja.

Turvallisuusproblematiikan puolella on havaittavissa, että perinteiset voimapolitiikan opit — joita vastaan rauhantutkimus on voimakkaasti reagoinut — ovat nyt hyvää vauhtia menettämässä kannatustaan. Kansainvälisissä suhteissa tapahtunut myönteinen kehitys ei ole suinkaan tapahtunut itsestään, vaan sen puolesta työskentelevät konkreettiset, poliittiset ja sosiaaliset voimat. Rauhantutkimuksen kannalta tämä merkitsee sitä, että sillä turvallisuuden ja turvallisuuspolitiikan käsitteiden rakennelmalla, jota rauhantutkimuksen piirissä on pyritty kehittämään, on nykyään entistä suuremmat mahdollisuudet soveltaa käytäntöön. Nämä rakennelmat eivät kuitenkaan tutkimuksen osalta ole täysin valmiita vaan niitä on edelleen aihetta syventää ja täsmentää. Kun rauhantutkimuksen piirissä kehitetty teoria on toistaiseksi pysynyt varsin yleisellä tasolla ollaan nyt vaiheessa, jossa teoriaa pitäisi soveltaa varsin konkreettisissa tilanteissa keskusteltaessa eri maiden ulko- ja turvallisuuspolitiikan oppirakennelmista ja siitä miten turvallisuus voidaan saavuttaa laajemminkin puitteissa. Turvallisuusproblematiikan puolella työ on edelleen kesken ja tulosten sovellustarve huomattava.

Ilmeistä kuitenkin on, että kaikilta osin rauhantutkijat eivät ole kyenneet vastaamaan niihin haasteisiin, joita nykyiseen kansainväliseen ja monien yhteiskuntien sisäiseen tilanteeseen sisältyy. Kun useiden maiden ulko- ja turvallisuuspolitiikan oppirakennelmat ovat uudelleenmuotoutumisen vaiheessa, sotilasliittojen kiinteys löystymässä, väkivallan käyttö etsiytymässä uusiin uomiin ja aseidenriisunta keskeinen keskustelunaihe, ei rauhantutkimuksen piirissä ole kyetty keskittämään voimia aivan niin hyvin kuin ehkä pitäisi.

Vuosien mittaan rauhantutkimukselle ovat muodostuneet leimallisiksi anti-establishment-asenteet (vrt. Schmidtin teesiin siitä, että tutkimuksen kuluttajiksi muutetaan establishmentin tilalle puolueet, kansalaisjärjestöt ja erilaiset toimintaorientoituneet ryhmät), anti-suurvalta-asenteet sekä varsin pitkälle menevä kriittisyys. Nykyisessä kansainvälisessä tilanteessa näistä lähtökohdista saattaa olla myös haittaa ja ne ovat johtamassa rauhantutkimusta hedelmättömään oppositioasemaan. Esimerkiksi aseidenriisuntaneuvotteluihin rauhantutkijat ovat suhtautuneet varsin kriittisesti ja yleisesti oletetaan, että niiden premissien varassa, jotka ovat ominaisia nykyisille aseidenriisuntaneuvottelulle ei ylipäättänsä ole mahdollista saavuttaa edistysaskeleita asevarustelun vähentämiseksi. Jotkut tutkijat ovatkin erikoistuneet etsimään porsaanreikiä tehdyistä sopimuksista ja aseidenriisuntaehdotuksista, kritisoidaan tuloksia siitä, että ne pikemminkin vahvistavat varustelustruktuuria kuin edistävät todellisia aseidenriisuntamahdollisuuksia. Tällaiset asenteet rauhantutkimuksen piirissä saattavat helposti johtaa samanlaiseen pessimismiin kuin tapahtui 1960-luvulla joillekin osille rauhanliikettä — ja johtaa myös vastaavanlaisiin tuloksiin itse liikkeen ja tutkimussuunnan kehityksen suhteen. Rauhantutkimuksen tehtävä ei tule olla pelkästään aseidenriisunnan esteiden ja vaikeuksien osoittaminen vaan omaksutun tienkäsitelmän mukaisesti myös tien viitoittaminen ulos näistä vaikeuksista.

Nämä ongelmat saattavat olla osaltaan yhteydessä rauhantutkimuksen tutkimuspoliittisiin lähtökohtiin. Rauhantutkimus oli syntyessään selvästi vasta-reaktio voimapolitiiselle koulukunnalle ja pyrkimys osoittaa läntisen tutkimuksen kykenevän parempaan kuin 1950- ja 1960-luvuilla yleisesti vallitsevat tutkimussuuntaukset. Samanaikaisesti rauhantutkimukselle on ollut leimallista kilpailuasenne — ja osin myös tietty antagonismi — niitä tutkimuspoliittisia lähtökohtia vastaan, jotka ovat olleet vallitsevina itä-Euroopan sosialistisissa maissa (länsi-eurooppalaiseen marxilaisuuteen taas on sulaututtu melko vaivattomasti). Tämä kilpailuasenne ja siihen sisältyvä haaste on tänä päivänä entistä selvemmin nähtävissä eivätkä tulokset ole pelkästään myönteisiä. Osin tältä pohjalta on selitettävissä miksi rauhantutkimuksen panos nykyisessä kansainvälispoliittisessa tilanteessa on jäänyt jonkin verran vajaaksi ja miksi rauhantutkimusta nyt saattaa uhata eristäytyminen maanosassamme vaikuttavista varsin mittavista rauhanvoimista.

Suomalaisen rauhantutkimuksen piirissä näistä asioista kannattaa keskus-

yritykseen eivät riitä tätä nykyä sen enempää Suomessa kuin monessa muussakaan maassa.

Itse asiassa nykyisessä informaatiotulvan maailmassa ainoa mahdollisuus todella tieteidenvälisen tai monitieteisen tutkimuksen aikaansaamiseksi on sen toteuttaminen usean eri alan tutkijoista koostuvissa projektiryhmissä. Tämänkin mallin hyväksikäytössä on kuitenkin melkoisia ongelmia, joista vähäisin ei ole suinkaan se, kuinka individualismiin taipuvainen tutkija voidaan vetää näihin ryhmiin mukaan ja kuinka työnjako ja organisaatio ryhmässä toteutetaan. Näihin ongelmiin ei tietääkseni ole olemassa mitään patenttiratkaisuja.

Avauksella yhteiskuntatieteisiin tarkoitan yksinkertaisesti sitä, että rauhantutkijoiden olisi syytä tehdä välillä 'tavanomaistakin' yhteiskuntatiedettä pysyäkseen mukana alan kehityksessä ja voidakseen samalla viedä rauhantutkimuksen perspektiivejä ja ajatusmalleja myös tähän suuntaan. Uskon, että rauhantutkimuksella on tässä suhteessa muutakin tarjottavaa kuin pelkät tavoitteensa. Tässä suhteessa Johan Galtungin esimerkki on syytä ottaa huomioon. Hänhän on paitsi edistänyt määrätietoisesti rauhantutkimusta myös tehnyt laajaa tutkimustyötä yhteiskuntatieteiden teorian ja metodologian puolella (juuri näillä perusteilla hänet vihittiin Tampereen yliopistossa yhteiskuntatieteiden kunniatohtoriksi toukokuussa 1975). Jotenkin minusta tuntuu siltä, että rauhantutkijoilla on yhteiskuntatieteiden teorian ja metodologian puolella — unohtamatta toki historian tutkimusta ja muita relevantteja tieteenaloja — huomattavasti enemmän opittavaa kuin he uskovatkaan.

Näillä seikkailuretkillä yhteiskuntatieteiden ihmemaailmaan ei tule kuitenkaan unohtaa erästä seikkaa: rauhantieteelle sovellutukset ovat sikäli ensisijaisessa asemassa, että tätä työtä eivät suorita minkään muun tieteenalan harjoittajat. Sen sijaan teoreetikkoja ja metodologeja kyllä löytyy monelta muualtakin alalta. Retket yhteiskuntatieteiden maailmaan ovat näin ollen paremmin perusteltuja rauhantutkijoiden oman kuin yhteiskuntatieteiden saaman hyödyn kannalta. Sovellutuksien korostaminen ei kuitenkaan merkitse sitä, että asetuisin Herman Schmidin ajaman tiukan asiakassidonnaisuuden kannalle.

Pikemminkin kammoksen sellaista ajatusta. Aito tieteellisyys edellyttää tutkimuslaitosten autonomiaa tutkimusaiheiden valinnassa ja tutkimuksen toteuttamisessa — tältä osin tuen Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteen laitoksen laitoskokouksen äskettäin julkistamaa lausumaa.⁴ Tämä näkemys ei kuitenkaan merkitse sitä, että rauhantutkijoiden tulisi jättää asiakassuhteisiin liittyvä problematiikka vaille huomiota ja pelkästään tehdä tutkimusta jättäen tulosten käytön ja sovellutukset herran huomaan. Tällainen menettelytapa johtaisi useimmissa tapauksissa siihen, että ainoastaan dominoivassa asemassa olevat yhteiskuntaryhmät ja -organisaatiot käyttäisivät tuloksia hyväkseen siitä yksinkertaisesta syystä, että niillä on riittävästi aineellisia voimavaroja tällaiseen toimintaan. Oma lähtökohtani on karkeasti ottaen se, että rauhantutkimuksen asiakkaat on valittava niistä ryhmistä ja organisaatioista, jotka toi-

minnallaan edistävät rauhanpoliittisia tavoitteita (näistä rauhanliike on epäilemättä keskeisessä asemassa). Tutkijoiden sitoutumista palvelemaan tutkimuksillaan yhtä ainoata ryhmää tai järjestöä ei voi pitää mielekkäänä.

Käsittäakseni rauhantutkimuksen oman oppirakennelman tarpeellisuuden kriteeri on ennen kaikkea se, pystytäänkö sen avulla saamaan aikaan parempaa tutkimusta ja tehokkaampia sovellutuksia. Näin saattaa hyvinkin olla, mutta samalla on painotettava sitä, että tämän oppirakennelman luominen on erittäin pitkäaikainen prosessi, jos se yleensä on ollenkaan mahdollista. Mahdollisuusproblematiikka liittyy puolestaan siihen, kuinka itsenäiseksi rauhantutkimuksen teoria ja metodologia halutaan tehdä. Oma, edellä jo esiintuotu näkökantani on se, että tähän tavoitteeseen tulisi pyrkiä lisäämällä yhteistyötä eri alojen yhteiskuntatieteilijöiden kanssa sekä perehtymällä nykyistä syvällisemmin heidän edustamiensa tieteenalojen teoreettisiin ja metodologisiin ongelmiin. Rauhantutkijoilla ei ole edellytyksiä olla tässä suhteessa omavaraisia, puhumattakaan itseriittoisuudesta.

Antolan artikkelista ei käy juuri selville hänen käsityksensä rauhantutkimuksen oman tieteellisen oppirakennelman ja tieteidenvälisen tutkimuksen suhteesta. Merkitseekö oman oppirakennelman luominen — sikäli kuin siihen on yleensä edellytyksiä olemassa — rauhantutkimuksen nostamista omaksi tieteenalaksi muiden rinnalle ja avoimuutta yhteistyöhön muiden alojen kanssa vai koteloitumista omaksi upeaksi, mutta eristyneeksi tutkimussuunnakseen? Kolmantena vaihtoehtona voidaan ajatella sitä, että rauhantutkimus tavallaan sisäistää tieteidenvälisyyden osaksi omaa oppirakennelmaansa, joilloin samalla suoranainen yhteistyö muiden tieteenalojen kanssa oletettavasti vähenisi.

Antola käsittelee katsauksessaan suhteellisen laajasti v. 1974 ilmestynyttä artikkeliani, jossa esitän seuraavan teesin: rauhantutkimuksen ollakseen hyödyllistä täytyy pystyä tuottamaan teoreettisesti mielekäästä, empiirisesti informatiivista ja yhteiskunnallista toimintaa edistävää tutkimusta sekä turvallisuus- että kehityskysymyksistä.⁵ Poikkeuksellinen niukkasanaisuuteni kyseisessä artikkelissa on pakottanut Esko Antolan pohtimaan sangen laajasti esittämäni teesin taustapremissejä, eivätkä nämä pohdinnat mitenkään huonoja olekaan. Päinvastoin omat ajatukseni ovat niiden kautta selvinneet minulle aikaisempaa paremmin. Säästäakseni kuitenkin Antolaa jatkopohdinnoilta lienee paikallaan esittää teesini eri osatekijät hieman täsmennetyssä muodossa.

Esittämästäni teesistä käy selvästi ilmi, että pidän rauhantutkimuksen eräänä keskeisenä kriteerinä sen yhteiskunnallista hyötyä ja relevanssia. Tämä hyöty ei kuitenkaan määräydy tietyn asiakassuhteen tai pelkästään rauhantutkimuksen tavoitteiden perusteella, vaan teesissäni esitetyt kolme osatekijää voidaan nähdä tavallaan tämän hyödyllisyyden *edellytyksinä*. Näiden tekijöiden luonnetta lienee syytä käsitellä hieman tarkemmin:

1. *teoreettinen mielekkäys*; rauhantieteen teoria on mielekäästä silloin, kun

se täyttää yhteiskuntatieteelliselle teorialle asetettavat vaatimukset — so. on tieteellinen teoria — sekä kun sen pohjalta syntyvät tutkimustulokset voidaan johdonmukaisella tavalla kytkeä yhteiskunnallisiin sovellutuksiin. Tämä täsmennys johtaa luonnollisesti kysymykseen siitä, milloin teoria on tieteellinen. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista paneutua tähän seikkaan sen syvällisemmin. Riittänee kun viitataan tässä tavallaan ohjeeksi Eugen M. Meehanin kirjoituksiin.⁶

2. *empiirinen informatiivisuus*; rauhantutkimus ei voi työssään tyytyä pelkästään teoreettisten konstruktoiden rakenteluun tai periferisten todellisuuden ongelmien analyysiin. Näin ollen rauhantutkimukselta on edellytettävä, että se keskittyy yhteiskunnallisesti tai teknologisesti merkittäviin, rauhan, väkivallan ja kehityksen ongelmiin liittyviin kysymyksiin sekä kokoa ja systematisoi niistä laaja-alaisempaa ja valaisevampaa tietoa kuin mitä esim. pelkkä hypoteesien testaus saattaisi edellyttää. Tämän teesin osan voisi tiivistää yksinkertaisesti toteamalla, että rauhantutkijan on oltava hyvin perillä siitä, mitä maailmassa ja sen yhteiskunnassa tapahtuu.

3. *yhteiskunnallisen toiminnan edistäminen*; vaikka rauhantutkimus olisi teoreettisesti mielekäästä ja empiirisesti informatiivista se ei vielä välttämättä ole hyödyllistä, ellei se edistä rauhantutkimuksen tavoitteiden mukaista yhteiskunnallista toimintaa. Tämä vaatimus merkitsee käytännössä paluuta asiakasproblematiikkaan, jota jo edellä lyhyesti kommentoin. Käytännössä tutkijan on kuitenkin varsin vaikea pitää huolta siitä, että hänen tuloksensa edistävät yhteiskunnallista toimintaa. Tämän tavoitteen saavuttaminen edellyttäisi häneltä toimimista sekä tutkijana että yhteiskuntapolitiikkona. Monet esimerkit kuitenkin osoittavat, että tällainen kahtia jakautuminen ei pitkän päälle onnistu, vaan jompi kumpi näistä rooleista — yleensä tutkimus — kärsii. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että tutkijan pitäisi unohtaa toiminta-aspekti, pikemminkin päinvastoin. Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota myös siihen, että tutkijan tulisi analyysinsä tulosten käyttöä punnittaessa arvioida myös niiden sovellutusten yhteiskunnallisia vaikutuksia, eikä ainoastaan sovellutusedellytyksiä.

Ei liene kuitenkaan oikeudenmukaista se, että asetan pelkästään kysymyksiä tai torjun ainakin puoliksi eräitä Antolan esittämiä käsityksiä. Välttyäkseni tästä harhasta pyrin omalta kannaltani luonnostelevaan joitakin ajatuksia siitä, millaiselta rauhantutkimuksen oppirakennelman — olisi se sitten itsenäinen tai ei — tulisi näyttää. Koska en kykene tarkastelemaan asiaa tietoteoreettiselta tai tieteenfilosofiselta kannalta,⁷ niin joudun turvautumaan konkreettiseen näkökulmaan. Heti alkuun totean sen, että käsitykseni mukaan nykytilanteessa ja nykyisillä voimavaroilla ei ole mielekäästä lähteä luomaan sellaista suurteoriaa, joka kattaisi kaikki rauhantutkimuksen kannalta relevantit ongelmat. Tarvitaan osateorioita, joista keskeisimmät ovat — ja tässä toistan aikaisemman esittämäni käsityksen — yhtäältä asevarustelua, aseiden-

riisuntaa ja turvallisuusjärjestelmiä koskeva teoriakokonaisuus sekä toisaalta dominanssijärjestelmiä ja kehitysmalleja koskevat teoriat. Edelleen käsitykseni on se, että molemmista näistä on *erikseen* mahdollisuus luoda suhteellisen kiinteä teoreettinen kokonaisuus ja on jo itse asiassa osittain luotukin, vaikka erimielisyyksiä on luonnollisesti jäljellä (esim. siitä, onko järjestelmätekijöillä vai paikallistason suhteellisen autonomisilla vaikuttimilla suurempi kansainvälisten konfliktien selityskyky).⁸ Riippuvuusjärjestelmiä sekä asevarustelua ja aseidenriisuntaa koskeva tutkimus on rauhantutkimuksen piirissä edennyt todella pitkin askelin viime vuosina. Näin mahdollisesti juuri sen vuoksi, että vuorovaikutus muilla aloilla tehdyn vastaavan tutkimuksen kanssa on ollut suhteellisen vilkasta.

Viittasin edellä siihen, että näiden teoriatyypin yhdistäminen on vaikeaa ja nykytilanteessa lähestulkoon mahdotonta. Minun on yksinkertaisesti vaikea keksiä sellaisia ratkaisuja tai yhdistäviä tekijöitä, joiden avulla tämä tehtävä voitaisiin suorittaa. Tällä en kuitenkaan halua kieltää sitä, etteikö mainittujen ilmiökokonaisuuksien taustalla olisi niitä molempia muokkaavia lainalaisuuksia. Eräs tie eteenpäin saattaisi olla juuri näiden lainalaisuuksien entistä systemaattisempi etsintä, jos niiden kautta vaikkapa päästäisiin rauhantutkimuksen omaan oppirakennelmaan! Jotten luopuisi edellä julistamastani konkreettisesta näkökulmasta toteaisin lopuksi sen, että asevarustelu- ja riippuvuustutkimuksen ohella tarvittaisiin tähänastisen tutkimuksen lisäksi ja nimenomaan näkökulman täydentämiseksi lisää tutkimusta, jonka tulisi kohdistua ainakin seuraaviin seikkoihin:

1. Kapitalistisen ja sosialistisen järjestelmän sisäisten sekä niiden välisten taloudellisten, poliittisten ja sotilaallisten voimasuhteiden kehitys eli millä tavoin taloudellisten voimasuhteiden muutokset ovat heijastuneet kahdelle muulle sektorille? Mitä relevanssia näillä muutoksilla on asevarustelun ja riippuvuusjärjestelmien tulevaisuuden kannalta?

2. Asevarustelun ja riippuvuusjärjestelmien vaikutus valtioiden sisäisiin olosuhteisiin. Millaiseksi muotoutuu näissä erityistapauksissa sisäisen ja ulkoisen järjestelmän välinen vaikutussuhde?

Pystyessämme vastaamaan edes jotakuinkin tarkasti näihin kysymyksiin voimme jälleen palata keskustelemaan rauhantutkimuksen autonomiasta ja sen soveltavasta funktiosta.

LÄHDEVIITTEET:

¹ Tämä vaikutus on ulottunut myös pelkästään suomea lukevan yleisön ulottuville, ks. Mirja Metsola (toim.), *Rauhan- ja tutkimuksen konfliktit*. Jyväskylä 1972.

² Tältä kannalta mielenkiintoinen ja aikoinaan hyvinkin ajankohtainen katsaus on Elina Suomen artikkeli Rauhantutkimus — ei se niin helppoa ole. *Ydin* 3—4, 1970, ss. 36—40.

³ Unto Vesa, Rauhantutkimuksen relevanssin ongelma, Unto Vesa (toim.) *Sodat kriisit ja rauhantutkimus. Rauhantutkimus tänään III*. Tampere 1971, ss. 7—15.

⁴ Tieteellisyys ensisijaiseksi — autonomia toteutettava. *Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden laitos. Tiedote* 2. 1975. Samaisen kannanoton on julkaissut myös *Poliittikka* 2, 1975, ss.

⁵ Raimo Väyrynen, Mitä rauhantutkimuksessa tapahtuu?, Esko Antola (toim.), *Rauha ja monikansallisten maailma. Rauhantutkimus tänään IV*. Turku 1974, ss. 31—51.

⁶ Ks. esim. Eugene J. Meehan, *Explanation in Social Science. A System Paradigm*. Homewood, III. 1968.

⁷ Eräitä mielenkiintoisia vinkkejä saa artikkelista Gernot Böhme et al., *Wissenschaftstheorie und Wissenschaftsgeschichte*, Wolfgang Pohrt (Hrsg.), *Wissenschaftspolitik — von wem, für wem, wie? Prioritäten in der Forschungsplanung*. München 1973, ss. 17—76.

⁸ Ks. esim. N. G. Onuf, Peace Research Parochialism ja Asbjørn Eide, Global or Parochial Perspectives in International Studies and Peace Research. *Journal of Peace Research* 1, 1975, ss. 71—86.